

I. TUDOMÁNY-E A FESTÉSZET VAGY SEM*

Tudománynak azt a gondolkodó vizsgálódást nevezik, amely saját végső princípiumaiból ered: s ezeken túl már semmit sem találhatunk a természetben, ami még e tudománynak a része lehetne. Így van ez a folytonos mennyiségek, azaz a Geometria tudományában is; (a) ha ebben a testek felületeiből indulunk ki, akkor úgy találjuk, hogy ezek a felületek az őket határoló elemekből, a vonalakból származnak, és még itt sem állapodhatunk meg elégedetten, hiszen tudjuk: a vonal a pontban végződik, a pont az, aminél semmi sem kisebb. Tehát a Geometria első princípiuma a pont, és sem a természetben, sem az emberi értelemben nincsen semmi sem, ami a pont helyett lehetne a kezdet.

hiszen ha azt állítod, hogy a tűhegyes rajzón leghegyének a síkkal való érintkezése teremti a pontot, ez sem igaz, sőt azt mondjuk: ez az érintés síkot hoz létre, a sík körülveszi a saját közepét, s ott, a közepében van a pont rezidenciája. ez a pont nem a síkfelület materiájából való, és sem ennek, sem a világegyetem összes pontjainak nincs meg az a képességük, hogy egyesülve – feltéve, hogy egyáltalán egyesülhetnének – a sík felületének akármilyen kicsi részét is összerakhatnák. ha meg azt képzelnéd, hogy valamely egész ezer pontból van összetéve, s ha ebből az ezres mennyiségből elvonnánk bizonyos részt, joggal mondhatnánk akkor, hogy a résznek egyenlőnek kell lennie az egészszel; ezt a zéróval vagy nullával is bizonyíthatjuk, az Aritmetika tizedik jegyével, amely ezt a semmit 0-val jelöli: ha az egyes után írják, tíznek nevezik, és száznak, ha duplán helyezik az egyes mögé, és így növekszik vég nélkül, mindig a tízszeresére növelve a számot, amelyhez hozzáírják; pedig önmagában nem egyéb a semminél, s az univerzum összes nullája sem tartalmaz és ér többet, mint egyetlen egy.

Semmilyen emberi vizsgálódást nem lehet igazi tudománynak nevezni, ha útja nem a matematikai bizonyításon vezet keresztül, és ha azt állítanád, hogy az elmében kezdődő és végződő tudományok az igazságot bírják, ezt nem hagyom jóvá, hanem tagadom, aminek számos oka van; a legfontosabb pedig az, hogy az effajta pusztán értelmi fejtegetésekből hiányzik a tapasztalat, ami nélkül nincsen bizonyosság.

* M₃: jobb lenne ezt a Fejezetet így nevezni: MI IS A TUDOMÁNY?

2. PÉLDA A FESTÉSZET ÉS A KÖLTÉSZET KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGRE

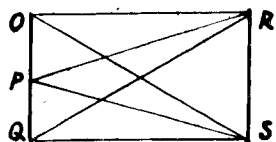
A képzelet úgy viszonylik a valósághoz, mint az árnyék az árnyékot vető testhez, és ilyen a viszony a Költészet és a festészet között is. mert a költészet a maga tárgyát a betűk képzeletbeli világába helyezi, a festészet viszont csakugyan a szemünk elé állítja; és ezáltal a szem az érzékeltet hasonmásokat ugyanúgy fogadja, mintha magából a természetből származnának; de a költészet tárgyaiból hiányzik ez a hasonlatosság, és nem a nemes látóképesség útján jutnak a tudatba, mint a festészet.

3. A FESTÉSZET TUDOMÁNYÁNAK ELSŐ PRINCÍPIUMÁRÓL*

A festészet tudományának kezdete a pont; követi a vonal; harmadik a sík; negyedik a test, amely ebbe a síkba öltözik, ez pedig arra a testre vonatkozik, amelyet elképzelünk, tehát az ábrázolt testre; mert a festészet nem terjed túl a síkon, amelyben bármely látható dolgot ábrázolni lehet.

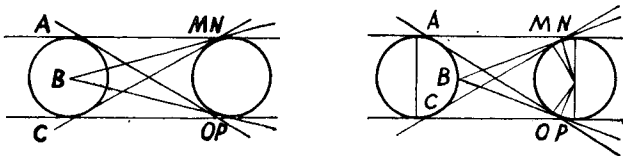
4. A FESTÉSZET TUDOMÁNYÁNAK ALAPJA

A síkfelületnek teljes képmása van a vele szemben elhelyezkedő másik sík teljességében. Bizonyítsuk be, és RS legyen az első síkfelület, OQ pedig a második, párhuzamosan az elsővel. Azt állítom: az RS első sík teljesen benne van az OQ síkban és teljesen benne az O, a Q vagy a P pontban; mert RS az alapja az O-nál és P-nél képezhető szögnek, s ugyanígy alapja az OQ-n levő végtelen sok szögnek. (a)

5. A FESTÉSZET MÁSODIK PRINCÍPIUMÁRÓL

A festészet második princípiuma az általa ábrázolt test árnyéka. és ennek az árnyéknak megadjuk majd az alapvető szabályait, segítségükkel aztán előrehaladtunk az említett felületek megformálásában.

Kiegészített és javított ábra a 4. fejezethez

* M₃; Ez a Fejezet a festészet tudományának első princípiumáról, s az ezt követő másik három a megfelelő helyükre kerültek e könyv második részében a MIKÉNT JÖTT LÉTRE AZ ELSŐ FESTMÉNY című fejezet után, amely a 49. lap hátoldalán van.

6. MIRE TERJED KI A FESTÉSZET TUDOMÁNYA?

A festészet tudománya kiterjed a felületek összes színeire és a beléjük öltözött testekre és a testek közeli és távoli voltára; ennek megfelelően kisebbednek egyre, mindig a távolság fokozatai szerint. És ez a tudomány a perspektívának, vagyis a látósugarak tanának a szülőanyja.

a perspektíva pedig három részre oszlik. az első kizárólag a festek vonalrajzával foglalkozik; a második rész a különböző távolságba került színek elhalványodásával; a harmadik pedig azzal, hogy különböző távolságokból mint lehet egyre csökkenő tisztasággal érzékeltetni a testeket.

a testek vonalképleteire és hatáira kiterjedő első részt rajznak nevezzük, vagyis a testek ábrázolásának belőle születik egy másik tudomány, amely a fényre és árnyékra vonatkozik, úgy is mondhatnánk: a világosságra és a sötétségre; ennek a tudománynak mély értelme van. a látósugarak tudományából pedig megszületett az Asztronómia, ez az egyszerű Perspektíva: ebben ugyanis csupán látósugarak és gúlametszetek szerepelnek.

7. MELYIK TUDOMÁNY A HASZNOSABB, ÉS MI A HASZNA? (a)

Az a hasznosabb tudomány, amelynek könnyebb átadni a gyümölcsét; s amit kevésbé lehet átadni, az a haszontalanabb.

Amit a festészet elér, azt a világ minden nemzedékének át lehet adni, hiszen a látóképességnek van alárendelve; de ami a fülünk felől veszi útját, nem ugyanolyan hatékony módon kerül egyetemes érzékelésünk elé, mint ami a látásunkkal érkezik.

mert a festészetnek nincs szüksége különféle nyelvek tolmácsolására, mint az irodalomnak, és könnyen megérteti magát az emberekkel, akárcsak a természet által létrehozott dolgok. és nemcsak az emberi nemre hatnak, hanem más élőlényekre is, ami bebizonyosodott egy családapát ábrázoló képnél: cirógatták még pólyás kicsi gyermekei, sőt a ház kutyája meg a macskája is: csodálatos látvány volt.

A festészet hívebben és határozottabban jeleníti meg érzékelésünk számára a természet műveit, mint akár a beszéd, akár az írás; az írás viszont a beszédet közli hívebben a festészetnél. ám azt mondjuk: csodálatosabb a tudomány, ha a természet műveit jeleníti meg, mint ha a benne cselekvő lény művét, vagyis az emberét; csak szavakat; mert szavakkal foglalkozik a költészet és hasonlók: ezek az emberi nyelv útján jönnek létre.

8. AZ UTÁNOZHATÓ TUDOMÁNYOKRÓL*

Az utánozható tudományok olyanok, hogy bennük a tanítvány egyenlővé válhat a mesterével; elmondhatjuk ezt a gyümölcsükről is. ezek hasznosak az utánozóknak, de nem olyan kiválóak, mint azok, amelyeket nem lehet, más anyagi javakhoz hasonlóan, öröklül hagyni.

* M₅: utánozhatatlanok, s a Festészet is utánozhatatlan, ezért tudomány.

közöttük a festészet az első, akinek a természet nem adott tehetséget, meg nem tanulja; nem úgy mint a matematikát, amelyből a tanuló annyit sajátít el, amennyit mestere előad. lemásolni sem lehet, mint az írásműveket, hogy a másolat egyenlő értékűvé váljék az eredetivel; sem önteni, mint a szobrot, amelynél az öntvény a mű érdemét illetően nem csekélyebb az eredetinel; nincs végtelen sok fiacskája sem, mint a nyomtatott könyveknek, a kép nemes marad egymagában, egyedül szerez megbecsülést alkotójának, értékes marad és egyetlen, s nem származnak belőle vele egyenlő utódok. ez az egyszerűség teszi sokkal kiválóbbá a szelvében-hosszában terjesztett dolgoknál.

Nem látjuk-e a Kelet hatalmas Királyait elfátyolozva és beburkolozva járniki, mivel azt hiszik, csorbítaná a hírnevüket, ha nyilvánosan és közönségesen megjelenének? vagy nem látjuk-e, hogy a szent istenség képmását megjelenítő festményeket állandóan elzárva tartják, nagy értékű leplekkel takarják? és midőn felfedik őket, előbb több szólamú ének kísérte nagy egyházi szertartásokat tartanak, és a leleplezés pillanatában az egész itt összegyülekezett hatalmas sokaság a földre borul, s ahhoz fohászkodik és könyörög, akit a festmény ábrázol, akár elveszett egészségéért, akár az örök üdvösségéért, mintha csak maga az Idea elevenen jelen volna.

nem fordul elő ilyesmi semmi más tudományban vagy egyéb emberi tevékenységben. ha azt mondanád, ez nem a festő érdeme, hanem magáé az utánzott dolgozó, azt felelnék rá, hogy ebben az esetben az emberek szellemének az is elég lehetne, ha ágyban maradnának, s nem kellene veszélyes és fáradságosan elérhető helyekre zarándokolniuk, amit pedig szakadatlanul megtesznek; de ha ezek a zarándokutak egyre tartanak, hát ki ösztönzi őket, ha semmi szükség rájuk? bizonyára te is elismered, hogy ez a képmás az, s mind az egész irodalom sem tudná az Idea arculatát és erejét ilyen tiszta alakba foglalni. Látszik tehát, hogy maga az Idea is szereti az effajta festészetet, és szereti azokat, akik a képet szeretik és tisztelik; s gyönyörűsége telik benne, ha így imádják, sokkal inkább, mintha másféle őt utánzó alakzathoz fohászkodnak; ennek a közvetítésével kegyelmet oszt és üdvöt ad – azoknak a hite szerint, akik ilyen helyen összegyülekeznek.

9. HOGYAN VONATKOZIK A FESTÉSZET A TESTEK ÖSSZES SÍKJAIRA ÉS MIKÉNT TERJED KI A FELSZÍNÜKRE*

(1) A festészet csupán a testek felszínére terjed ki, perspektívája pedig a testeknek s ezek színeinek a növekedésére és csökkenésére. mert a szemtől távolodó tárgy annyit veszít nagyságából és színéből, amennyit távolságban nyer.

A festészet tehát filozófia, mivel a filozófia foglalkozik a növekvő és csökkenő mozgással, amelyről a fenti tételben szó van; ezt meg is fordíthatjuk, s azt mondjuk: a szem által látott tárgy annyit gyarapszik nagyságban, felismerhetőségben és színben, amennyire fogy a távolság közte és az őt néző szem között.**

* M₃: ÉS MIÉRT FILOZÓFIA

** M₃: Itt kellene következnie a 2. mondatocskának, amely jön is, és majd azt mondja: Hogy a Festészet filozófia...

(2) Aki a festészetet ócsárolja, a természetet sérti, hiszen a festő munkái a természet műveit mutatják meg; tehát az ilyen ócsárló rosszul áll megértés és érzelmek tekintetében.

(3) Hogy a Festészet filozófia, kiviláglik abból is, hogy a testek mozgásával foglalkozik cselekvésük pillanatában, a filozófia pedig szintén tárgyalja a mozgást.

(4) Minden tudomány, amely mondatokban fogalmazódik, alighogy életre kelt, meghal, kivéve a manuális részét, vagyis az írást, ezt a gépies tevékenységet.

10. ARRÓL, HOGY A FESTÉSZET MAGÁBAN FOGLALJA A TERMÉSZETES TESTEK FELSZÍNÉT, ALAKZATAIT ÉS SZÍNEIT, DE A FILOZÓFIA CSUPÁN A BELSŐ ERŐKRE TERJED KI*

A festészet kiterjed a természet minden művének a felületére, színére és alakzátára, a filozófia pedig ezeknek a testeknek a legbelsejébe hatol, és saját erőiket szemléli bennük. de nem jut el arra a teljes igazságra, amire a festő, aki a test első igazságát ragadja meg, önmagában; mert kevésbé csatlakozik a szem. (a)

11. MIKÉNT VAN AZ, HOGY A SZEM KEVÉSBÉ TÉVED MŰKÖDÉSE KÖZBEN, MINT BÁRMELYIK MÁS ÉRZÉKSZERV, MEGVILÁGÍTOTT VAGY ÁTLÁTSZÓ ÉS EGYÖNTETŰ KÖZEGEKBEN

A szem működése közben kevésbé téved, mint bármely más érzékszerv, ha kelő a távolság, és megfelelő a közeg, mert csak egyenes vonalak segítségével képes látni; ezek alkotják azt a gúlát, amelynek alapja a tárgy, csúcsa pedig a szemhez vezet; ezt kívánom majd bizonyítani.

a fül viszont erősen csalódhat a tárgyak helyzetében és távolságában, mivel nemcsak egyenes vonalban jutnak el hozzá az érzéki benyomások, mint a szembe, hanem kerülő utakon s visszaverődve is. Így gyakran előfordul, hogy a távolabbiak közelebbieknek tűnnek a közeliéknél, a benyomások zegzugos útja miatt; ámbár a visszhang csak egyenes vonalban juthat el az érzékszervhez.

a szaglás szerve még nehezebben találja a helyet, ahonnan a szag oka kél; az ízlelés és tapintás pedig, amelyek megérintik a tárgyat, csak az érintésnek ezt a helyét érzélik.

12. NEM SZERETI SEM A FILOZÓFIÁT, SEM A TERMÉSZETET, AKI LEBECSÜLI A FESTÉSZETET

Ócsárolod a festészetet, amely egyedül képes utánozni a természet látható műveit? bizonyonnan csodálatos találmányt veszel semmibe, amely filozofikus és kifinomult elmélkedéssel a formák valamennyi tulajdonságát tekintetbe veszi: tengert és tájakat, fákat és állatokat, füveket és virágokat, mindent, amit csak árnyék és fény övez. és valóban tudomány a festészet, és a természet édes gyermeke, hiszen a természet hozta világra; vagyis, jobban mondva, nevezzük a természet unokájának, mivel a látható dolgok mind a természetből származtak, és a festészet belőlük született. Tehát méltán nevezhetjük a természet unokájának és az Istennel rokonságban lévőnek.

* M₁: Ez a bekezdés együtt áll a fentebbi előzővel, s egyetlen fejezetet alkot.

13. MIÉRT URA A FESTŐ AZ EMBERI NEMZETSÉGEK MINDEN FAJTÁJÁNAK S VALAMENNYI DOLOGNAK*

Ha a festő szépségeket akar látni, olyanokat, amelyek szeretetet ébresztenek benne, valamennyit életre hívhatja; s ha szörnyű és félelmetes dolgokat akar látni vagy olyanokat, amelyek furcsák és nevetségesek, vagy éppenséggel szánalomra méltók, ezeknek is ura és Istene.** és ha akarja, elhagyott pusztaságokat hoz létre. árnyas vagy homályba borult*** vidékeket a nyári forróságban vagy meleg tájakat a zord hidegben; és völgyeket is,**** vagy magas hegycsúcsokról feltáruló széles síkságokat és mögöttük a tenger horizontját; Ura ezeknek is; és akkor is, ha völgyek mélyéről tekint a magas hegyekre, vagy hegyek tetejéről a völgyek mélyére és a szakadékokba. bizony, ami csak a világegyetemben van, akár essentia szerint, akár presentia szerint, akár az imaginációban: mindazt előbb a szellemében, aztán a kezében is tartja; s ez olyan kiváló képesség, hogy egyidejűleg, egyetlen pillanat alatt, arányos harmóniát teremt: akárcsak maguk a dolgok. (a)

14. A POÉTÁRÓL ÉS A FESTŐRŐL*****

A festészet előkelőbb érzéket szolgál, mint a Költészet, s hívebben ábrázolja a természet műveit, mint a poéta; és a természet dolgai rangosabbak is a beszédnél, amely emberi mű; mert úgy aránylik az ember műve a természethez, mint az ember az Istenhez. Sokkal méltóbb tehát a természet műveit igaz hasonlatosságú képmásokkal híven követni, mint beszéddel utánozni ez ember cselekedeteit és beszédét.

és ha a természet műveit akarod leírni, ó poéta, s hivatásod egyszerű eszközeivel megragadni igyekszel a változatos dolgok különféle helyzeteit és alakzatait, akkor legyőz a festő aránytalanul nagyobb erejével; ha pedig másoknak a költészettől különböző tudományát is magadra akarod öltetni, akkor ezek nem a tiéd: nem a tiéd az Asztrológia, a Retorika, a Teológia, a Filozófia, a Geometria, az Aritmetika és hasonlók. akkor már nem is vagy poéta, átváltozol, nem az vagy, amiről itt szólunk. hát nem látod, hogy a természet felé csak a természet hatásainak mások által kimunkált tudományával közeledhetsz? de a festő önmagától, tudományos segítség és mások eszközei nélkül, közvetlenül lát neki a természet imitálásának.

általán indíthatnak arra a szeretett lény képmása felé forduló szerelmesek, hogy szavakat intézzenek a híven utánzó arcképhez; a népek felbuzdulva, forró fogadalmakkal keresik fel az Istenek képmását; nincs ez így a költők műveinél, amelyek szavakkal ábrázolják ugyanezeket az Isteneket; a festészet megtéveszti még az állatokat is. láttam egy képet, amely a gazdához való hasonlóságával úgy becsapta a kutyáját, hogy nagy csaholást csapott előtte örömeiben; láttam olyat is, hogy kutyák megugatták és meg akarták harapni a festett kutyákat; majom pedig a

* M₃: A festő Ura (atyja) mindennek, ami csak az ember eszébe juthat, vagyis ha vágyat érez arra stb.

** M₃: teremője

*** M₃: hús

**** M₃: ugyanúgy

***** M₃: jobb lenne így mondani: MIKÉNT SZOLGÁL A FESTÉSZET RANGOSABB ÉRZÉKSZERVNEK, MINT A KÖLTÉSZET

majomképmás előtt szüntelen a bolondját járta. megfigyeltem azt is, hogy a fecskék festett vasrácsokra akartak szállni, olyanokra, amilyenek az épületek ablakai előtt szoktak lenni.*

15. PÉLDÁZAT A KÖLTÉSZETRŐL ÉS A FESTÉSZETRŐL

A képzelőerő nem lát olyan csodálatosságot, amelyet a szem; mert a szem felfogja a képmásokat, vagyis a tárgyak pontos kis hasonmásait, átadja őket a felfogó szervnek, és ez a benyomásokat az egyetemes érzékelés elé továbbítja; az pedig megítéli őket. de a képzelőerő nem lép ki az egyetemes érzékelésből, hacsak úgy nem, hogy átlép az emlékezetbe és ott rögzítődik; de elvész, ha az elképzelt dolog nem kifogástalanul éles. akárcsak a költészet, ha még csupán a poéta lelkében, azaz képzeletében van meg a költemény, amely olyan tárgyakat ragad meg, mint a festő, és elképzései által egyenlővé akar válni vele,** holott igazában messze mögötte marad,*** amint a fentebbiek bizonyítják. Joggal állíthatjuk tehát, hogy úgy aránylik a festészet tudománya a költészethez, mint a test a saját származott [vetett] árnyékához, sőt ennél is nagyobb a különbség, ha figyelembe vesszük, hogy a test árnyéka legalább a szem keresztül jut az egyetemes érzékelésbe, hanem ott jön létre, a sötétségbe burkolt szemben. ó, micsoda különbség, a sötétségbe burkolt szemben képzelni el a fényt vagy a valóságban pillantani meg, a sötétségen kívül!

Poéta, ha véres ütközeteket ábrázolsz: a komor, sötét levegő**** elborul a félelmetes és halált szóró ágyúk füstjétől, a füst összekeveredik a levegőben kavargó porral – a borzasztó haláltól megriadt szerencsétlenek kétségbeesett menekülését vajon miképp ábrázolod? Ebben bizony túlesz rajtad a festő, hiszen elkopna a tollad, ha részletesen leírnád mindazt, amit a festő saját tudománya révén közvetlenül megjelenít. És nyelvedet megbénítja a szomjúság, testedet az álmatlanság és az éhség, mielőtt szavakkal képes lennél ábrázolni, amit a festő egy pillanat alatt eléd tár. A festményből nem hiányzik semmi más, csak az elképzelt dolgok lelke; és minden testnek látszik az a teljes oldala, amely egyetlen nézetből megmutatható. Céltalanul hosszadalmas és igen fáradságos lenne a költészet számára az ilyen csata résztvevőinek összes mozdulatát, az egyes tagok részleteit és harci díszüket végigsorolni, de a kész festmény ezeket a dolgokat röviden és valóságosan állítja eléd; ebből az ábrázolásból jóformán csak a lövegek moraja hiányzik, a félelmetes győzők kiáltásai és a csatát veszettek ordítása és üvöltése. De ezt a poéta sem képes a fül számára hallhatóvá tenni.

A költészetet tehát olyan tudománynak nevezhetjük, amely legerősebben a vakokra hat; a festészet meg a süketekre. a festészet azonban annyival rangosabb, amennyivel tökéletesebb érzéket szolgál.

* M₃: (mind a festő csodálatra méltó munkái)

** M₃: fel akar érni hozzá

*** M₃: távol van tőle

**** M₃: azonnal

A poeta valódi hivatása szerint csupán az egymással beszélgető emberek szavait ragadja meg, s egyedül ezeket állíthatja természetes módon a hallás érzéke elé, mivel ezek természetesen erednek az emberi hangból. ezen túl minden további dologban felülmúlja a festő, hasonlíthatatlanul több és változatosabb dolgot foglal magába a festészet, hiszen a festő végtelen sok mindent létrehoz, amit a szavak nem tartalmaznak, megnevezni sem tudnak, mert hiányzik a pontos kifejezés. Hát nem látod be, hogy a festő, ha szörnyeket akar ábrázolni és a pokol ördögeit, micsoda bőséggel meríthet a saját képzeletéből?

15. a. Van-e, aki el ne veszítené inkább a hallását, a szaglását vagy a tapintóérzékét, csak a látása megmaradjon? hisz aki elveszti a szemvilágát, olyan, mint a világból száműzött: mert nem látja többé, egyetlenegy dolgot sem lát, az ilyen élet a halál testvére.*

16. MI SÚJTJA ERŐSEBBEN AZ EMBERT: HA A SZEMÉT VESZTI EL, VAGY HA A FÜLÉT?*

Nagyobb csapást szenvednek el az élőlények, ha a látásukat veszítik el, mint ha a hallásukat, több oknál fogva; először is a látás révén szerzik meg eledelüket, amivel táplálkoznok kell, szüksége van erre minden élőlénynek; másodsor, a látás útján lehet megragadni a teremtett dolgok szépségét, főképp azokat, amelyek szerelemre gyújtanak, erről a vakon született lény sohasem képes tudomást szerezni a hallásával, mivel sohasem foghatja fel, hogy voltaképpen mi is a dolgok szépsége. Marad hát számára a hallás, ezzel megértheti az emberi hangot és beszédet, s ebben megvannak a dolgok nevei is mind, legalábbis azoké, amelyek nevet kaptak. ám e nevek ismerete nélkül is nagyon elégedetten lehet élni; a születésüktől fogva nyekné mák rajzolásal helyettesítik a szavakat, ami nagy többségüket igen gyönyörködteti.

ha pedig azt állítod, hogy a látás zavarja a biztos és érzékeny szellemi megismerést, amellyel az isteni tudományokba hatolhatunk, és hogy e zavargástól bosszúsan egy filozófus megfosztotta magát a szemvilágától, erre azt válaszolom: a szem, az érzékek ura, csak a kötelességét teljesíti, ha akadályozza a zavaros és hazug és tudomány nélküli fecsegéseket, amelyeket szűnni nem akaró kiabálás és hadonászás kísér, sőt ugyanezt kellene a hallásnak is tennie, őt sértik meg erősebben; hiszen olyan összhangot kíván, amelyben minden érzék összeszővődik. És ha az a bizonyos filozófus kiszúrta a szemét, hogy megszabaduljon szöfcésérlése akadályától, csak lásd be, ez a tette méltó volt a fecsegéséhez s a fejhez is, amelyből kipattantak: mert bolondság volt mind az egész. Hát nem tudta behunyni a szemét, amikor ilyen örültségre adta magát, ki sem nyitni, amíg a dühroham magától el nem múlik? De bolond volt az az ember, még bolondabb a beszéde, és rettentően ostoba, hogy kiszúrta a szemét.

* ez a fejezet az M₃ bejegyzése

** ez a fejezet az M₃ bejegyzése

17. ARRÓL, HOGY A SZEMBŐL SZÜLETIK AZ ASZTROLÓGIA TUDOMÁNYA, UGYANIS EZÁLTAL KÉLT ÉLETRE (a)

Ami csak van az Asztrológiában, azt mind a látósugarak és a perspektíva, a festészetnek ezek a gyermekei művelik – mert a festő az, aki művészete lényegéből létrehozta a perspektívát –, az Asztrológiát pedig nem lehet folytatni a perspektíva sugarai nélkül, bennük megvannak a természetből származó testek figurái mind, nélkülük a Geométer művészete vak.

És ha a Geométer minden vonalakkal határolt síkot a négyzetre vezet vissza és minden testet a kockára, s az Aritmetika ugyanezt teszi a maga köb- és négyzetgyökeivel, akkor sem terjed túl ez a két tudomány a folytonos és nem folytonos mennyiségek kutatásán; azon semmit sem fáradoznak ezek, hogy megértsék a minőséget: a természet műveinek a szépségét, a világ ékességét.

18. A FESTŐ VITÁZIK A POÉTÁVAL*

Ó kedvesem, melyik poeta képes eszményi igaz képmásodat szavaival úgy megjeleníteni, mint a festő? ki mutathatja meg neked a festőnél hívebben a folyópartokat, csalis helyeket, a völgyeket és síkságokat, hol elmúlt örömeidet újra felidézheted?

azt mondod, a festészet poézise néma marad, ha senki sincs, aki megmondja, vagy elbeszélje helyette, amit ábrázol – de miért nem látod be, hogy a te könyved** még rosszabb helyzetben van? hiszen ha akad is ember, aki helyette beszél, akkor sem látni semmit abból a dologból, amiről szól: de nem így van ez annál, aki a kép helyett beszél; az ilyen képek, ha jól igazodnak a mozdulatok az érzelmi állapothoz, érthetőek lesznek, mintha csak beszélnének.

19. HOGYAN ELŐZ MEG A FESTÉS ZET FINOMULT ELMÉLKEDÉSEIVEL MINDEN EMBERI TEVÉKENYSÉGET

A szemet a lélek ablakának nevezik, s ez a legfőbb út, amelyen át az egyetemes érzékelés gazdagon és nagyszerűen megismerheti a természet számtalan sok művét; a második, a fül, attól nemesedik meg, hogy elbeszélni hallja, amiket a szem látott. ha ti, Történetírók, poéták, s ti matematikusok, nem olyasmiről írtok, amit a saját szemetekkel láttatok, vajmi rossz leírásokat tudtok csak készíteni. és ha te, poeta, egy történetet a tolladdal akarsz megfesteni – mégis sokkal könnyebben tesz ennek eleget a festő az ecsetjével, s őt könnyebb is megérteni.

ha a festészetet néma költészetnek neveznéd, akkor a festő a poézist vak festészetnek mondhatja. Csak hasonlítsd össze: melyik a szerencsétlenebb nyomorék, a vak-e vagy a néma?

habár a poeta találékonyágában éppoly szabad, mint a festő, az, amit kitalál, mégsem elégtí ki az embereket úgy, mint a képek; mert a poeta szavakkal igyekszik kialakítani a formákat, a cselekményt és a helyzetet; de a festő eredeti hason-

* M₃: MI A KÜLÖNBÉSÉG A FESTŐ ÉS A POÉTA MŰVEI KÖZÖTT

** M₃: a poeta kompozíciója

másaikkal kezdi utánozni a formákat. Nos, vedd figyelembe, mi áll közelebb az emberhez: az ember neve vagy az ember hasonmása? az ember neve változik a különböző országokban, de az alakot csak a halál változtatja el, és ha a poéta a hallás útján szolgálja a megértést, a festő a szem útján, a nemesebb érzenen át.

Semmi mást nem kívánok kettejüktől, csak, hogy ábrázolja egy jó festő a csata dühöngését, s a poéta is írjon le egy ütközetet, aztán állítsák ki ezeket egymás mellett. Meglátod majd, hová állanak a nézők, melyiket veszik erősebben szemügyre, hol hangzik el több dicséret, s melyik fog jobban tetszeni. Bizony a festmény messze-messze hasznosabb lesz és gyönyörködtetőbb. Írd fel valahová az Isten nevét, s állítsd fel vele szemben a képmását, meglátod, melyiknek lesz része nagyobb megbecsülésben.

a festészet felöleli a természet valamennyi formáját, de nektek egyebetek sincs, csak a nevek, ezek pedig nem egyetemesek, mint a formák. a jelenségek hatásai vannak a birtokotokban, a miénk viszont a tények szemléltetése. Tegyük fel, egy poéta leírja az imádott nő szépségét annak, aki szerelmes belé, s a festő megfesti e hölgyet; megláthatod majd, hová vonzza inkább a természet a szerelmes műbírálót.

bizony, a dolgok megítélését mindig a tapasztalaton nyugvó ítéletre kell bízunk. a mesterségek közé aláztátok a festészetet. de ha a festők oly serényen dicsérenék írásban a saját műveiket, mint ti, akkor azt hiszem, nem lehetne így lealacsonyítani. ha azért nevezitek mesterségnek, mert elsősorban manuális munka, vagyis a kéz rögzíti a képzeletben kialakult dolgot; hát ti is, írók, a kezetekkel, tollal jegyzitek le, ami eszetekbe jut. és ha azért nevezitek mesterségnek, mert fizetségért úzik: ki esik e hibába, ha ugyan hibának lehet nevezni, nálatok mélyebben? nem ahhoz szegődtek-e tanítani, felolvasni, akitől több díjazást kaptok? dolgoztok-e egyáltalán fizetség nélkül? de nem mondom, hogy az ilyen felfogást* szégyellni kell, hiszen minden fáradozás jutalmat érdemel. azt is mondhatja a költő: én olyasmit találok ki, ami nagy dolgokat jelképez; de ezt megteheti a festő is, amint Apellész megalkotta a Rágalmat.

ha azt állítjátok, hogy a költészet tovább marad fenn, erre azt felelhetem, hogy az ötvös munkája sokkal örökkévalóbb, mert tovább megőrzi az idő, mint akár a ti, akár a mi műveinket, mindazonáltal csekélyebb képzelőerőt igényel, mint ezek; de a festészet is képes nagyon tartóssá létrehozni, ha üveg mázzal festünk rézlemezre.

bennünket a művészet által Isten unokáinak lehet nevezni, ha a költészet az erkölcsfilozófiához tartozik, akkor a festészet a természetfilozófiához; ha amaz a szellem tevékenységét írja le, emez azt figyeli, hogyan nyilatkozik meg a szellem a mozdulatokban. az megfélemlíti a népeket a pokolról szóló kitalált történetekkel, ez meg szemünk elé állítja az ilyen dolgokat. próbálja meg a poéta a festővel versengve megjeleníteni a szépet, a szenvedélyeset, s a gyalázatos, ocsmány és borzasztó dolgot; csinálja a maga módján, ahogy akarja, a formák tetszőlegesen át-

* M₃: cselekedeteket

alakításával; nem nyújt-e többet a festő? vagy nem láttuk-e, hogy a festmények oly tökéletesen megfeleltek az utánczó dolgoknak, hogy megtévesztettek embert és állatot?

20. AMIBEN A FESTÉSZET A KÖLTÉSZETTŐL KÜLÖNBÖZIK

A festészet is költészet, látszik, de nem hallik; a költészet is festészet, hallik, de nem látszik. így hát e két költészet, jobban mondva két festészet felcserélt érzékeken át hatol az értelemhez. mert ha egyik is, másik is festészet, akkor a nemesebb érzékszerven, a szemén át kell az egyetemes érzékelésbe jutniuk, és ha mindkettő költészet, a kevésbé nemes érzenen, a fülön kell áthaladniuk.

vessük hát alá a festészetet a süketen született, a költészetet pedig a vakon született emberek ítéletének; ha a festményen minden mozdulat kifejezi az alakok lelkiállapotát, s megfelel cselekedeteiknek, kétségtelenül megértik a süketen születettek is a szereplők tetteit és szándékait, viszont a vakon született sohasem érti a poéta ábrázolta dolgokat, épp azt, ami a költemény értékét alkotja, nemes részeit: mint az esemény csoportosítását és a benne szereplők taglejtéseit; aztán díszes, gyönyörű helyek ábrázolását, hol az átlátszóan tiszta vizeken átlátni egészen a zöldes fenékiig: ott hullámok játszadoznak aljnövényzet és apró kavicsok közt az egymással elvegyülő, hajladozó füvecskékkel és a fickándozó halakkal; ilyen finomságokat – akár a könek beszélénk – nem közölhetünk a vakokkal; hiszen sohasem látott semmit, amiből a világ szépsége felépül, nem látott fényt, sötétséget, színt, alakot, testet, helyzetet, távolságot, közelséget, mozgást és nyugalmat, pedig ezek alkotják a természet tízszeres díszét.

de a kevésbé nemes érzékétől megfosztott süket – noha azzal együtt meg van fosztva a beszélőképességétől is, mivel soha nem hallott beszédet, s nem tudott semmilyen nyelvet sem megtanulni – mégis képes jól felfogni minden az emberi testben kifejeződő kedélyrezdülést, sőt jobban is, mint aki beszél és hall; és megérti a festők műveit és a bennük megjelenített alakokat is és amit ezek kifejeznek.

21. MI A KÜLÖNBÉG A FESTÉSZET ÉS A KÖLTÉSZET KÖZÖTT

A festészet néma költészet, a költészet vak festészet, egyik is, másik is a természetet igyekszik utánozni, amennyire erejéből futja; ezzel is, azzal is sokfajta erkölcsi dolgot lehet ábrázolni, mint Apellész tette a rágalommal. (a)

de a festészet a szemnek, a nemesebb érzenek szolgálgván, harmonikus arányt eredményez, éppen úgy, mint sokféle különböző, de egy időben megszólaló zenei hang, egymáshoz kapcsolva, harmonikus arányt alkot; akkora meglepődést okoznak a hallgatók hallóérzékében, hogy szinte tetszhalottak az odaadó csodálattól. de erősebb ennél a megfestett angyali arc arányos szépsége; arányaiából összpontosított harmónia keletkezik: az idő egyetlen kis részébe egyesítve szolgál a szemnek, mint a muzsika a fülnek. s ha a szépségnek ezt a harmóniáját megmutatják az ennyi szépséggel utánczó leány szerelmesének, kétségtelenül mámorító csodálatot

érez majd, és örömét semmihez sem lehet hasonlítani, mert magasabb rendű a többi érzékekénél.

De a költemény, bárha tökéletes szépséget jelenítene is meg, külön-külön ábrázolva az egyes részleteket, amelyek a festményben az előbbi harmóniát megteremtik –, a költemény mégsem hat kellemeesebben, mint ha a zenében az egyes szövegmókat külön-külön szóaltatnák meg, különböző időpontokban is; ebből nem jöhet létre összhangzat, olyan ez, mint ha egy arcot részletről részletre akarnánk bemutatni, mindig elfedve, amit már megmutattunk, az ilyesmitől a feledékenységg miatt sem bontakozhat ki a harmónia arányos rendje, mert a szem nem fogja át látóképességével egyidejűleg az egészet.

Ugyanez a sors éri mindazokat a szépségeket, amelyeket a poeta valamilyen tárgyról előad; az emlékezet nem talál közöttük összhangot, mivel a részletek külön-külön időtartamokra válnak szét.

22. KÜLÖNBŐSÉG A KÖLTÉSZET ÉS A FESTÉSZET KÖZÖTT

A festmény közvetlenül lép elé, s megjeleníti mindazt, aminek a kedvéért alkotója megteremtette; olyan gyönyörűséget ad a legmagasabb rangú érzéknek, amelyet egyébként csak a természet által teremtett dolgok tudnak nyújtani. A poeta pedig ugyanazokat a dolgokat a hallás, e csekélyebb rangú érzék útján közli az egyetemes érzékeléssel, így nem is közöl a szemmel másfajta tetszést, mint ha valakinek elbeszélnek valamit.

Nos, láthatod, kicsoda különbség meghallgatni a szemnek tetsző dologról szóló hosszadalmas elbeszélést, vagy olyan gyorsan áttekinteni, ahogy a valódi tárgyakat nézzük. ezenkívül a poéták írásait hosszú idő múltán gyakran már meg sem értik, és különböző kivonatokat, magyarázatokat kell hozzájuk csatolni; de a magyarázó igen ritkán ismeri fel a poeta szándékát, és az olvasók kénytelen-kelletlen a műveknek csak kis részét olvassák el idő hiányában. Viszont a festő művét közvetlenül és azonnal megértik szemlélői.

23. ARRÓL, HOGY MIBEN KÜLÖNBÖZIK ÉS MIBEN HASONLÍT A FESTÉSZET ÉS A KÖLTÉSZET

A festmény a látóerő segítségével egy szempillantás alatt szemed elé tárja teljes lényegét, ugyanúgy, ahogyan a felfogóképesség a természeti tárgyakról is benyomásokat szerez, sőt mindezt ugyanabban a pillanatban végzi, melyben az egészet alkotó részletek harmonikus arányossága összeépül és kielégíti az érzékszervet; és a költészet ugyanezt teszi, de a szemnél kisebb rangú szerv révén: rajta a megnevezett dolgok alakzatai zavarosabban és sokkal lassabban jutnak át, mint a szemem: a szem az igazi közvetítő a tárgy és a felfogóképesség között. közvetlenül, a legnagyobb igazsággal továbbítja az előtte megjelenő tárgyak valódi síkjait és alakzatait, amelyekből megszületik az arányosságnak nevezett harmónia, s eltölti az érzékszervet édes összhangjával: ugyanígy hat az együtt zengő különféle hangok arányos összhangja a hallószervre; de a fül kevésbé nemes szerv, mivel ami számára megszületik, az mind meg is hal, és mindjárt meghal, mihelyt megszületik.

a látóérzék nem éri ez a sors, mert ha olyan emberi szépséget állítasz a szemed elé, kinek tagjai nemes arányossággal illeszkednek egymáshoz: ennek a bája nem múlik el oly hamar, nem válik oly gyorsan semmivé, mint a zene; sőt sokáig megmarad, s időt ad arra, hogy láss és szemlélődj; nem kell mindig újjászületnie, mint a sokat játszott zenének, s nem válik unalmassá, inkább szerelemre gerjeszt: ezért aztán az érzékek, mintha versengenek egymással, a szemmel együtt akarják birtokolni a szépséget, a száj mintha el akarná nyelni, a fül elragadtatott tetszéssel figyel rá, a tapintóérzék meg szinte be akar kúszni minden egyes pórusán, még az orr is be szeretné lélegzeni azt a légáramot, amely szüntelenül körülötte lengedez.

ennek a harmóniának a szépsége rövid évek alatt semmivé lesz, de nem a festő utánozta szépség, amely hosszú századokon át fennmarad; a szem pedig hivatását teljesítve a festett szépséget ugyanannyi gyönyörűséggel ragadja meg, mintha magát az elevent nézné; hol van már a tapintási érzék? az előbb még megjelent mint idősebb testvér; de szándékát talán már el is érte, s nem áll többé útjába az értelemnek, amely tisztán szemlélheti az isteni szépséget. ilyenformán az utánczó kép sok mindent pótol, amire a poeta leírása semmiképpen sem képes: ő ebben az esetben a festővel szeretne egyenlővé válni, de nem veszi észre, hogy a szépség részleteit felsoroló szavait elvlasztja egymástól az idő, s közéjük iktatja a feledést; megosztja az arányokat, mert szószaporítás nélkül nem is tudja megnevezni őket; s ha nem tudja megnevezni, összeilleszteni sem képes az isteni arányokból kibontakozó harmonikus arányosságot. és ezért nem tudja a leírt szépség azt az egyszerűre való hatást kelteni, amit a megfestett szépség szemlélete rejt magában, a természet ellen vétkezik, aki a fülnek akarja elmondani, ami a szem elé tartozik. lépjen csak ott hivatalába a muzsika, s ne akard helyébe a festészet tudományát állítani, minden dolog természetes alakjának valódi, hű utánczóját.

Mi indít arra, ó ember, hogy elhagyd városi otthonodat, búcsút végy rokonaidtól és barátaidtól, és bejárj messzi földeket hegyen-völgyön, ha nem a világ természetes szépsége, melyet, ha jól meggondolod, csupán a látás érzékével élvezhetsz? és ha a poeta ennél fogva szintén festőnek szeretné magát nevezni, miért nem veszed kezvedbe útleírásait, s miért nem maradsz házában, hogy ne kelljen érezned a tűző nap hevét? hát nem ez volna a hasznosabb és a kevésbé fáradságos? hűsölhetnél, mozdulnod sem kéne, nem tennéd ki magad a betegség veszélyének, de így a lélek nem használhatná a szem adományát, lakása ablakát, nem élvezhetné a derűs vidékek látványát, nem láthatná a játszi, ide-oda kígyózó patakok szelte árnyas völgyeket, nem láthatná a különféle virágokat, melyek színeikkel harmóniát keltenek a szemben; sem semmi mást, ami csak megjelenhet a szem előtt. de ha a festő a hideg-rideg téli időben elé állítja megfestve ezeket a tájakat és másokat is, ahol csak gyönyörűségeken volt részed, például egy forrás mellett, s ha ott megpillantod magadat is, szerelmesen, pároddal együtt a virágos réteken, a zöldellő fák édes-hűs árnyéka alatt – nem érz-e másféle gyönyörűséget, mint ha mindezt a költő leírásában hallgatod?

erre azt feleli a poéta – és enged is a fenti érvelésnek –, hogy azért múlja felül a festőt, mert embereket beszélget és vitáztat különféle elképzelt dolgokról, olyanokról is, amelyek nem is léteznek; s úgy felindítja az embereket, hogy kardjukhoz, fegyverükhöz kapnak; leírja az eget, a csillagokat és a természetet, a művészeket s bármi mást. erre az a válasz, hogy mindeme dolgok közül, amelyekről beszél, semmi sem tartozik kizárólag a saját hivatásához; mert ha beszélni és szónokolni akar, meggyőződhet róla, hogy a szónokok legyőzik; ha az Asztrológiáról nyilatkozik, azt mondja el, amit az asztrológustól lopott; ha a filozófiáról, amit a filozófustól: és valóban, a költészetnek nincs is saját kiérdemelt helye; olyan csak, mint a piaci árus, aki összeszededegeti a különféle kézművesek készítette árukat.

de a festészet tudományának Istensége szemügyre veszi mind az emberi, mind az isteni műveket, mindazt, amit csak a felületek, illetve a testalakzatok határvonalai meghatároznak, s ezekkel a vonalakkal vezeti a szobrászt faragott művének tökéletesítésében. a maga princípiumával, azaz a rajzzal megtanítja az építést arra, hogy épülete a szemnek is tessen, s hasonlóképp segíti a különféle edényeket készítő mestereket, meg az aranyműveseket, a takácsokat, a csipkeverőket; a festészet találta fel a különféle nyelvek írásjeleit, ez adta az aritmetikusoknak a karátokat, ez dolgozta ki a geometriához való alakzatokat, ez tanítja a perspektivikusokat, az asztrológusokat, a gépek tervezőit és a mérnököket.

24. A SZEMRŐL

Olyan kiváló a szem, amely a szemlélődőknek a világ szépségét tükrözi, hogy ha valaki beleegyezik elvesztésébe, a természet minden művének látványától megfosztja magát; pedig ennek a kedvéért tart ki békésen a lélek az embertest börtönében, mert segíti a szem, amely megmutatja neki a természet változatos jelenségeit; de aki elveszíti, sötét tömlőben hagyja a lelkét, hol minden reménye elvész, hogy a napot, a világ világosságát még egyszer megpillanthassa. hányan gyűlölik az éjszaka sötétségét, pedig ez oly rövid! ó mit is tennének, ha életük kísérő társa is ilyen vaksötétség lenne?

Bizony nincs, aki ne veszténé el szívesebben hallását és szaglását, mint a szemét, bár a hallással együtt lemondana a beszédben kifejeződő összes tudományokról is; ezt csupán azért tenné, hogy ne veszítse el a világ szépségét, mely a testek felületeiben lakik, akár emberi kéz alkotásai, akár a természetéi, és amelyek az emberi szemben visszatükröződnek.

25. A POÉTA VITÁZIK A FESTŐVEL, HOGY MI A KÜLÖNBSÉG A KÖLTÉSZET ÉS A FESTÉSZET KÖZÖTT

Azt mondja a poéta, hogy tudománya: invenció és mérték, ami a költészet pusztá teste: a tárgy elgondolása és a versmérték; ő* azután felöltözteti az összes tudományba. így válaszol erre a festő: a festészet tudományában szintén ezek a követelmények, azaz az invenció és a mérték, invenció az ábrázolandó tárgyban, s

* M₃: ök

a megfestett dolgok mértéke, nehogy aránytalanok legyenek; de a festő nem ölti magára a három tudományt, ellenkezőleg, egyéb tudományok öltöznek fel nagyrészt a festészet törvényeibe, az asztrológia például semmire sem megy a festészet legfőbb része, a perspektíva nélkül – természetesen a matematikai asztrológiáról beszélek, nem pedig a család csillagjóslásról, megbocsásson, aki az ostobákat becsapva ebből él. A poéta azt mondja: leír valamit, s azzal újat alkot, telve szép szentenciákkal. azt válaszolja erre a festő, hogy neki is módjában áll ugyanezt megtennie, ebből a szempontból ő is költő. ha a poéta hozzáteszi, hogy ő az embereket szerelemre indítja, ami az összes élőlények legfőbb sajátossága; a festő is véghezviheti ezt, a szeretett lény képmását szerelmese elé állíthatja, aki gyakran csókolgatni kezdi, és beszél hozzá, amit meg nem tenne, ha a poéta állítaná eléje ugyanezen szépség leírását; a festő annyira lenyűgözheti az emberek szellemét, hogy beleszeretnek olyan festményekbe, amelyek nem is élő asszonyt ábrázolnak. előfordult már velem is, hogy olyan képet festettem, amelynek valami szent dolog volt a tárgya, de a vevője beleszeretett, el akarta távolíttatni isteni volta jelét, hogy félelem nélkül megcsókolhassa. a lelkiismerete végül legyőzte sóhajait és gerjedelmét, de a képet elvitette a házból. Rajta, poéta, írd le a szépséget – de ne ábrázolj élő valóságot –, s gerjeszd az embereket ilyen vágyakozással! Ha meg azt mondanád: leírom a poklot vagy a paradicsomot s más gyönyörű vagy félelmetes dolgokat – a festő akkor is legyőz, mert amiket eléd állít, némán hallgatnak ugyan, de éppen olyan gyönyörűről adnak hírt; vagy megfélemlítenek, és lelked menekülésre készítenek; a festészet sokkal könnyebben megindítja az érzéseket, mint a költészet. S ha azt mondd, hogy szavaiddal megírkathatod a sokaságot vagy megneveztetheted; erre azt felelem, hogy nem te vagy az, aki megindítod, hanem a szónok; az pedig más tudomány, mint a költészet. a festő pedig megneveztethet ugyan, de sírásra aligha indíthat, mert a sírás hevesebb kitörés a nevetésnél. képet csinált a festő, s akik csak látták, ásítaniok kellett, ahányszor a képre néztek, mert az is ásító embert ábrázolt. Ismét mások forró szerelmi jeleneteket festettek annyi bujasággal, hogy a képek szemlélőit is felajzották efféle pajzánosságokra; erre sem képes a költészet. írd csak le akármelyik istenséget, irományodat mégsem fogják olyan tisztelettel övezni, mint a megfestett ideát, mert az ilyen festményhez állandóan fogadalmakat és imádságokat intéznek, s elzarándokolnak hozzá a különböző tartományok egymást követő nemzedékei, még a Kelet tengerein túlról is, és segítségért könyörögnek a képhez, de nem az íráshoz.

26. A POÉTA ÉRVEI A FESTŐVEL SZEMBEN

Azt mondd, ó festő, hogy imádják a művészetedet, de ezt ne a magad erejének tulajdonítsd, hanem a kép ábrázolta dolognak. azt válaszolja erre a festő: ó költő, ki szintén utánzóvá válsz, miért nem ábrázolsz olyan dolgokat, hogy a szavaiddal tartalmazó betűket is imádni kezdjék?

de hát a természet sokkal kegyesebb a festőhöz, mint a poétához, és méltán tisztelik jobban a kedvenc munkáit, mint annak a műveit, aki kegyén kívül áll.

Dicsérjük hát, aki szavaival kielégíti a hallást, és azt is, aki a festészettel megörvendezteti a szemet; mégis kevésbé dicsérhetjük a szavak emberét, mert a szavak esetlegességek, és kisebb szerző alkotta őket, mint a természet műveit, melyeket a festő utánoz; a természet pedig tulajdon művei felszínének képeiben jelenik meg.

27. MIT FELELT MÁTYÁS KIRÁLY A POÉTÁNAK, AKI A FESTŐVEL AZ ELSŐSÉGÉRT VERSENGETT (a)

Mikor Mátyás Király elé, születésnapján, a poéta felvitte művét, dicséretül a napnak, melyen a Király a világ javára megszületett, egy festő is eljárult, s a Király kedveséről festett képmást adta át; a Király tüstént becsukta a poéta könyvét, a festmény felé fordult, és nagy csodálkozással, sokáig, rajta tartotta a tekintetét.

a poéta méltatlankodni kezdett: Ó Királyom, olvass, olvass, és sokkal tartalmasabb dolgot érzékelhetsz, mint amit a néma kép nyújt.

A Király hallván, hogy megfeddtek a néma mű szemlélése miatt, így szólt: ó poéta, hallgass, mert nem tudod mit beszélsz; ez a kép nemesebb érzéknek szolgál, mint a te vakoknak való műved. olyasmint adj nekem, amit láthatok és meg is tapinthatok, nem pedig csupán hallhatok; s ne korholj választásom miatt, hogy a te műved hónom alá dugtam, és a festőét tartom mindkét kezemmel, és szemem elé tartom; mert a kezek önként kezdték szolgálni a látás nemesebb érzékét, s nem a hallását. megítélésem szerint a festő és a poéta tudománya között akkora a különbség, mint az érzékszervek között, melyeknek tárgyává válnak.

hát nem tudod, hogy Uelkünk harmóniából van alkotva, s a harmónia csak azokban a pillanatokban születik, amikor a tárgyak arányrendje láthatóvá, illetve hallhatóvá válik? Nem látod-e be, hogy a te tudományodban nincs ilyen, pillanat alatt létrejött teljes arányosság: sőt inkább egyik része a másiktól születik, s így nem jöhet létre a következő, amíg az előző el nem halt? Emiatt tartom a te invenciódat sokkal alacsonyabb rangúnak a festőénél, egyedül azért, mivel nem terem benne harmonikus, összetett arányrend. Nem elégíti ki a hallgató vagy szemlélő lelkét, mint az előttem lévő arc isteni szépségét alkotó gyönyörű részek arányossága; egyszerre tárnak elém, s úgy elgyönyörködtetnek isteni arányaikkal, hogy azt vélem, semmi más emberi mű a földön nem adhat különbet!

nincs az a kötni való bolond, kit ha választás elé állítanak, hogy örök sötétségben él-e inkább, vagy a hallását akarja-e elveszteni a szaglásával együtt, ne azt felelné tüstént, hogy sokkal inkább elveszteni a hallását is, a szaglását is, csak meg ne vakuljon, mert aki elveszti a látását, az a világ szépségét veszti el, a teremtett dolgok összes formáival együtt; a süket pedig csupán a megrezdített levegő mozgása által keletkezett hangot veszíti el, ami igen csekély dolog a világon. neked, aki azt monddod, hogy a tudomány annál nemesebb, minél magaszosabb a tárgya, s ezért többet ér a hamis képzet Isten lényegéről, mint a kevésbé magaszos dologról alkotott képzet; neked azt mondjuk: a festészet, amely csak Isten művei-

vel foglalkozik, előkelőbb az emberi művek hazug képzelgéseit tartalmazó költészetnél.

Jogos fájdalommal panasolja a festészet, hogy őt, a természet édes leányát, aki a legnemesebb érzékszerv által munkálkodik, kirekesztették a szabad művészetek köréből. Igazságtalanul hagyaták ki a szabad művészetek közül, ti írók; mivel a festészet nemcsak a természet műveivel foglalkozik, hanem számtalan egyéb dologgal is, amiket a természet soha meg sem alkotott.

28. A FESTŐ ÉS A POÉTA VITÁJÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA

Arra a végkövetkeztetésre jutottunk, hogy a költészet leginkább a vakok, a festészet leginkább a süketek felfogóképességéhez illik, s így kimondjuk: a festészet annyival értékesebb a költészetnél, amennyivel nemesebb érzéket szolgál, mint a költészet, a látás háromszor nemesebbnek bizonyul a másik három érzékhez képest. Mert ha választanunk kellene, inkább elvesztenénk a hallásunkat, a szaglásunkat és a tapintásunkat, csak nem a látás érzékét.

mert aki elveszti a szemevilágát, a mindenség látványát és szépségét veszti el; mintha élve temetnék a sírboltba, ahol még élnie és mozognia kell. Hát nem látod, hogy a szem az egész világ szépségét látja? Ő vezérli az asztrológiát; ő a Kozmográfát, ő minden emberi művészet tanácsadója és eligazítója, az embert a világ különböző tájaira viszi; a matematika fejedelme, a reá alapozott tudományok felettébb bizonyosak; a szem mérte meg a csillagok magasságát és nagyságát, a szem talált rá az elemekre s helyzetükre. általa mondották meg előre a jövődő dolgokat a csillagok futása segítségével; megteremtette az építészetet és a perspektívát, és végtére megalkotta az isteni festészetet. Ő te legeslegkiválóbb minden Isten teremtette dolog felett! minő magasztalás lenne képes nemességedet kifejezni? milyen népek, milyen nyelvek lesznek majd azok, melyek kimerítően tudják megfogalmazni valódi működésedet?

A szem az emberi test ablaka, általa tekint a lélek a világ szépségére nagy gyönyörűséggel; az ő kedvéért tűri el a lélek az embertest börtönét, nélküle ez a börtön csupa gyötrellem. általa találta fel az emberi igyekezet a tüzet, hogy a szem visszazerezhesse azt, amitől a sötétség megfosztotta. Megművelt földekkel és gyönyörű kertekkel díszítette a természetet.

De minék is bocsátkozom ilyen fennkölt és hosszas értekezésbe; egyáltalán mi az, ami nem általa történt? a szem vezeti az embereket kelettől nyugatig, fel találta a hajózást; és abban felülmúlja még a természetet is, hogy az egyszerű természeti teremtmények véges számúak, de a művek, miket a szem a kezeknek megalkotni parancsol, végtelenek, amit megmutat a festő, amikor állatok és növények, fák és vidékek végtelen sok formáját gondolja ki és ábrázolja.*

* M1: Vége a költészetre és Festészetre vonatkozó résznek

29. MIÉRT KELL A MUZSIKÁT A FESTÉSZLET HÚGOCSKÁJÁNAK NEVEZDÜNK

A Muzsikát csak a festészet húgának nevezhetjük, kiváltképp azért, mert a fülnek van alárendelve: ez pedig a szem után következő érzékszerv, s úgy alkot harmóniát, hogy összekapcsolja egyidejűleg létrejövő arányos részleteit, amelyek kényszerűen születnek meg és halnak el egy vagy több összhangzó időegységben; ezek az időegységek veszik körül az egyes tagok arányosságát, amelyből a harmónia összetevődik, hasonlóan ahhoz, ahogyan az ábrázolt tagok körül futó vonalak egybefogják őket: s megszületik belőlük az emberi szépség.

de a festészet kiválóbb, és uralkodik a muzsika felett, mert nem hal el közvetlenül létrejötte után, mint a szerencsétlen sorsú zene; ellenkezőleg, jelen marad a létben: és élőnek látszik az, ami a valóságban csak sík. ó csodálatos tudomány, te őrzöd meg a halandók mulandó szépségét, benned tovább élnek, mint a természet műveiben, melyek szüntelenül változnak a futó idővel, s szükségszerűen az öregség felé haladnak. a festészet tudománya tehát úgy aránylik az isteni természethez, mint művei a természet műveihez; és ezért imádják.

30. A MUZSIKUS BESZÉL A FESTŐVEL

Azt állítja a muzsikus, hogy tudománya egyenrangú a festőével, mert a sok tagot olyan testté szervezi, amelynek egész gráciáját a hallgató annyi harmonikus ütemben figyelheti, ahány harmonikus időegységben születnek és elhalnak; és hogy a zene az ilyen időegységek által a reá figyelő testben lakozó lelket kedvesen elgyönyörködteti.

de válaszol a festő, és így szól: az emberi tagokból összeillesztett test a tetszést nem időbeli harmonikus ütemekben kelti, melyekben szépségének változnia kellene, újabb test alakzatát öltve; s nem is kell egymást váltó ütemek alatt megszületnie és elhalnia; hanem maradandóvá teszi a testet sok-sok esztendőre, s olyan kiváló, hogy életben tartja az arányos tagoknak azt a harmóniáját, melyet a természet minden ereje sem képes megőrizni. hány festmény őrzi ma is isteni szépségek képmását, kiknek természetes eredetijét az idő vagy a halál hamar elpusztította; de fenntartotta a festő műve, s méltóbban, mint mestere, a természet!

31. A FESTŐ FOKOZATOKAT AD A SZEME ELŐTT LEVŐ TÁRGYAKNAK,
A MUZSIKUS IS A FÜLÉBE JUTÓ HANGOKNAK

○ A szemünk előtt elhelyezkedő tárgyak szinte kéz a kézben, folyamatosan következnek, egyik a másik után; de majd megcsinálom én is a húsz-húsz rófnyi távolságra vonatkozó szabályt, amint a muzsikus is lépcsősorot épít a hangok világában, habár ezek tulajdonképpen megszakítatlanul összefüggnek, és elnevezi prímnek, szekundnak, tercnek, kvartnak és kvintnek, mindegyiket másként, a maga emelkedése és mélyülése szerint.

azt mondod, te muzsikus, hogy a festészet csak mesterség, mert a kezünkkel gyakoroljuk? hát ti is a szájatokkal kezdtek zenélni, ezzel az emberi szervvel – itt azonban ez sem az ízelet szervének számít, amint a festő keze sem a tapintás

érzékének, mindenesetre a szavak kevesebbet érnek, mint a tények; és te is, tudományok írója, nem a kezeddal másolod-e, ami elmédben van, éppúgy, miként a festő?

és arra, hogy a muzsika arányokból illeszkedik össze, azt felelem: a festészetben is megcsinálom ugyanezt, meglátod majd.

31 a.* Ezek után jön a szobrászat kiváló művészete, de ehhez nem kell akkora szellemi kiválóság, kiváltképpen két fontos és nehéz dologban, amelyekben a festő a maga világából indul ki, amaz viszont a természet segítségére szorul, tudniillik a perspektívában, az árnyékban és fényben. a színeket sem utánozza, amelyek kedvéért a festő nem kíméli a fáradságot, hogy az árnyékok a fények illő társai legyenek.

31 b. A nemesebb érzékszervet rangosabb dolog elégíti ki. a festészet tehát, a látás szervének szolgálván, nemesebb a zenénél, mert ez csupán a hallásnak szolgál. az a dolog nemesebb, amely tartósabb is; a zene nyomban megszűnik, amint megszületik, tehát kevesebbet ér a festménynél, amelyet üveg mázzal örökkévalóvá tehetünk.

A kiválóbb dologban többféle dolgot és nagyobb változatosságot lehet találni. tehát a festészet előbbvaló minden egyéb tevékenységénél, mert benne minden forma megtalálható, azok is, amelyek ott vannak a természetben, s azok is, amelyek nincsenek; sokkal magasabb és emelkedettebb a zenénél, mert az csak a hangot szolgálja.

általa készülnek az istenek képmásai, körülöttük kialakul az istenek kultusza, s ennek a szolgáló muzsika az ékessége; a festészet megadja az embereknek szerelmük képét, általa megőrződik a szőkevény szépség, mit az idő és a természet vissza nem tarthat; megőrzi a híres emberek képmását is; és ha azt mondod: a zene, ha lejegyzik, örökké fennmarad, hát ezt tesszük mi is itt, ezzel az írással. ha tehát helyet adtál a zenének a szabad művészetek között, fogadd oda a festészetet is vagy zárd ki amazt is; ha pedig azzal állsz elő, hogy ezt tehetségtelenek is űzhetik: vannak ott is kontárok, akik nem értenek a muzsikához.**

31 c. Ha kijelented: a mesterségeknél különb tudományok az elmében laknak, én csak azt mondom rá, hogy az elmében lakik a festészet is; a zene és a Geometria a folytonos mennyiségek arányosságait szemléli, az Aritmetika a nem folytonos mennyiségekeit; de a festészet nemcsak az összes folytonos mennyiségeket vizsgálja, hanem a perspektívában az árnyékok és fények és távolságok arányainak minőségét is.

32. A POÉTA, A FESTŐ ÉS A MUZSIKUS VITÁJÁNAK SUMMÁJA

Akkora a különbség a festő és a poéta között – ami a testi tárgyak megformálását illeti –, mint a széthasogatott és az ép testek között; mert a költő, ha valamely

* M₃: Az a-tól b-ig terjedő szakasz jobb helyen volna a c és d Részek között, amelyek alább következnek.

** M₁: Hiányzik az Eleje, ha jól látom.

tárgy szépségét vagy rátságát leírja, részletről részletre halad és időbe tagolja jelenít meg mindent, a festő viszont a teljes látványt egyszerre tárja elé. szavaival a poéta nem is tudja úgy megjeleníteni a részletekből egybekovácsolt egészet, mint a festő, aki azzal az igazsággal terjeszti elé, amely csak a természetben lehetséges; a poéta ugyanabba a bajba kerül, mint a muzsikos, ki egymaga adja elő a négy énekes számára komponált éneket, és először a kántust, aztán a tenort, majd az altot s végül a basszust énekl el; ebből nem születik meg a harmonikus arányosságnak az a bája, amely a harmonikus időegységekben rejlik; és bizony úgy jár el a poéta is, mint ha egy szép arcot részletről részletre mutatnának meg: szépségének sohasem tudnál igazán örülni, mert ez a szépség csak az említett összehangolt részletek isteni arányossága; és csupán az egyidejűségben találnak egymásra az összekapcsolt részek isteni harmóniában – ez aztán azt, aki rápillant, gyakran teljesen megfosztja korábbi szabadságától.

és a zene a maga édes dallamait harmonikus időmértékekben, különböző szólamokból komponálja, de a költészetben nincs meg ez a harmonikus elrendezettség, bár a költészet is a hallás útján jut a tudat székhelyébe, akárcsak a zene: a poéta mégsem tudja leírni a zene harmóniáját, mivel képtelen egyszerre különböző dolgokat mondani; a festészet arányrendje viszont egyazon időben, különféle tagokból tevődik össze: édes zengésüket mind teljességükben, mind részleteikben egy pillanat alatt fel lehet fogni; általános egységüket, amelyben az összeszerkesztés szándéka hat, s az egészet alkotó részleteiket, amelyben az összetevők szándékai hatnak; és ezért marad a poéta a testek alakítását tekintve messze a festő mögött, a láthatatlan dolgok tekintetében pedig messze a muzsikos mögött.

de ha a poéta más tudományok segítségét kéri, olyannak tűnhet, mint a vásártéri szatócs, aki nála találékonyabb mesterek készítette árukkal jelenik meg; mert ezt teszi a poéta, amikor mások tudományát veszi igénybe, mint például a szónokét, a filozófusét, az asztrológusét, a kozmográfusét és hasonlókat; hiszen e tudományok teljesen különböznek a költőtől. ügynök ő, aki a különböző feleket üzletkötésre hozza össze, és hiába is keresed a poéta saját hivatását, csak a sokféle tudományokból összelopkodott dolgok orgazdájára találsz; ezekből hazug tákolmányt foltoz össze, vagy, ha becsületesebb nevet keresel: költött kompozíciót. és a poéta éppen e szabad költés tekintetében állította magát egyenlő fokra a festővel; de hát éppen ez a festészet leggyöngébb része.

33. MELYIK TUDOMÁNY MESTERSÉGSZERŰ, ÉS MELYIK NEM

Azt mondják, a tapasztalatból született megismerés csak mesteremberhez illő és mechanikus: és csak az a tudományos, ami az értelemben kezdődik és végződik; félig-meddig pedig az is csak mesterség, ami a tudományban kezdődik ugyan, de a kezek fejezik be. nekem viszont úgy tűnik, hiú és tévedéssel teli minden tudomány, ha nem a tapasztalat, minden bizonyosság anyja hozza világra, és ha nem igazolja kísérlet is, azaz ha a kezdete, a közepe vagy a vége nem halad keresztül az öt érzékszerv közül valamelyiken. és ha még azoknak a dolgoknak a bizonyos-

ságában is kételkedünk, amelyek áthaladnak érzékszerveinken, mennyivel inkább kell kételkednünk azokban a dolgokban, amelyek föllázadnak ezen érzékek ellen, mint például Isten és a lélek lényege s hasonló dolgok, melyek körül vég nélküli viták és összetűzések folynak; valóban, mindig ott csapnak ordítózást, ahol hiányoznak az érvek, mert a bizonyított dolgok esetében ilyesmi nem fordul elő.

azt mondhatjuk hát: ahol nagy a zsivaj, ott nincs igazi tudomány, mivel az igazságnak csupán egyetlen meghatározása van, amit ha kinyilatkoztatunk, a vitának örökre vége; viszont ha a vita újra meg újra fellángol, hamis és tévelygő tudomány az, nem pedig újjászületett bizonyosság.

azok az igaz tudományok, amiket a tapasztalat az érzékeken keresztül hatoltat be, elnémitva a locsogók nyelvét; ezek nem terelik ábrándok felé kutatóik gondolatát, hanem mindig az elsődleges, igaz és ismert sarkigazságokra épülnek, s következetesen haladnak céljuk felé; ez mutatkozik meg a matematika alapjaiban, (a) vagyis az aritmetikának és geometriának nevezett számokban és a mértékekben, amelyek a folytonos és nem folytonos mennyiségek végső igazságával foglalkoznak. Itt aztán nem lehet azzal előállni, hogy kétszer három több vagy kevesebb hatnál, sem azzal, hogy a háromszög szögeinek összege kevesebb, mint két derékszög; itt örök hallgatásra van ítélve minden ellenvetés, s a tudomány hívei békében élvezhetik gyümölcsseit; amire sohasem képesek a csalárd szellemi tudományok. azt mondok, hogy az igaz és tapasztalati tudományok az iparhoz tartoznak, mivel kézi munkával kell őket véghezvinni? akkor rámondom ugyanezt mindama művészetekre, melyekben az íróknak mozgatniuk kell a kezüket, hiszen ezek a festészet egyik ágának, a rajznak a válfajai; az asztrológia s a többiek is a kéz működésén keresztül haladnak, de először észbeliek, mint a festészet is, amely előbb szintén feltalálójának a szellemében van meg, de nem juthat tökéletességre a kéz működése nélkül. a festészet tudományos és igaz princípiumai először is megállapítják, hogy mi az árnyékvető test, mi az eredeti [ön-] árnyék, mi a származott [vetett] árnyék, mi a világosság, mi a sötétség, a fény, a szín, a test, az alak, a helyzet, a távolság, a közelség, a mozgás és a nyugalom; mindezeket fel-foghatjuk szellemileg anélkül, hogy dolgoznunk kéne a kezünkkel. és ez a festészet tudománya, amely megmarad a róla elmélkedő szellemében. ebből születik azután a gyakorlati megoldás, amely sokkal előkelőbb az említett szemlélődésnél vagy tudománynál.

34. MIÉRT NEM SZÁMÍTJÁK A FESTÉSZETET A TUDOMÁNYOK KÖZÉ

Az írók semmit sem tudtak a festészet tudományáról, nem is írhatták le a felépítését és a részeit; de nem is árul el ez magáról szavakban semmit, a végső célját sem; s így – a tudatlanság következtében – az említett tudományok mögé került, ám azért isteni lényegéből mit sem veszített.

és csakugyan nemhiába nem ütötték nemessé, hiszen önmagát üti azzá, mások nyelvének a segítségével, akár a természet nagyszerű művei, ha a festők nem tudtak róla írni, és nem sorolták a tudományok közé, ez nem a festészet vétke,

ezáltal nem lesz nemtelenebb; kevés festő érez ugyanis hivatást az íráshoz a festés mellett, minthogy életük még arra is kevés, hogy ezt megértsék.

vájon tagadhatjuk-e a fűvek, kövek és fák nemes erőinek a létezését, csak mert az emberek nem ismerték meg őket? bizony nem. hanem azt mondjuk, hogy a növények nyugosznak a maguk nemességében az emberi nyelv vagy írás bábáskodása nélkül is.*

VÉGE

35. BELEKEZDÜNK A SZOBRÁSZATBA, S ANNAK A MEGVITATÁSÁBA, HOGY TUDOMÁNY-E VAGY SEM

A szobrászat nem tudomány, hanem durva mesterség, hisz belcizzad, aki műveli és testileg kifárad; s elég, ha a szobrász csak a test egyszerű méreteit meg a mozdulatok és helyzetek természetét ismeri; s ezzel vége is, azt mutatja a szemnek, ami van s úgy ahogy van és egyáltalán nem kelt a szemlélőben semmi csodálkozást; de a festészet egy puszta síkon, a tudomány erejével, kiterjedt tájékokat jelenít meg messzi-messzi horizontokkal. (a)

36. A FESTÉSZET ÉS SZOBRÁSZAT KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉG

A festészet és a szobrászat között nincs más különbség, csak ez: a szobrász nagyobb testi fáradsággal hozza létre műveit, mint a festő, a festő meg nagyobb szellemi erőfeszítéssel. ez így igaz, hiszen a szobrász műve megmunkálásakor karja erejével és kalapácsütésekkel vési le a márványból vagy más kőből a benne rejtőző figurát burkoló fölösleget, (a) e durva gépies munka közben pedig gyakran erősen izzad, és verejtéke a porral sárrá elegyedik; az arca csupa liszt, tetőtől talpig belepi a márványpor, fehér, mint egy pék, s apró szilánkok borítják, mintha rászállingózott volna a hó, a lakóhelye meg csupa törmelék és kőpor.

nem így van ez a festőnél – és most csak kiváló festőkről és szobrászokról van szó –, ugyanis a festő nagy kényelemben ül műve előtt, jó ruhában, és gyönyörű színeket fest fel könnyű ecsetével, és olyan díszes ruhát vesz fel, amilyen éppen kedvére való. műterme tele van derűs festményekkel, s ragyogóan tiszta, és gyakran van társasága, muzsika kíséri a munkáját, vagy különféle szép műveket olvasnak fel, s mivel nem kopácsol kalapáccsal s egyéb lármát sem csap, ezeket nagy gyönyörűséggel lehet hallgatni.

a szobrásznak egyébként műve kivitelezése közben a kerek figurán sok körvonalat kell megalkotnia, hogy minden nézetből kellemesen hasson. ezek a körvonalak nem adódnak önmagukból, hanem csak a magasság és mélység találkozásából; amit nem tud helyesen megoldani, csak ha úgy fordítja a szobrot, hogy pro-

* [Vége.]

filből lássa, vagyis úgy, hogy a homorú és domború részek körvonalai határozottan kirajzolódjanak a formát körülvevő levegő hátterén. ez azonban nem jelent különösebb fáradságot a művész számára, hiszen ő is, akár a festő, jól ismeri a látott tárgyak körvonalainak összes nézetét, ez az ismeret a festőnek is, a szobrásznak is mindig birtokában van.

de a szobrász ott, ahol az izmok közötti bemélyedést mintázza, elvesz, ahol pedig az izmok kidudorodásait csinálja, ott meghagy; de ha már a hosszúságukat és a szélességüket megadta, nem tudja a figurát helyesen folytatni, hacsak nem görnyedezik oldalra, s közben le nem guggol s föl nem áll, hogy lássa az izmok valódi vastagságát és közeik bemélyedését: ilyen helyzetben kell a szobrásznak megítélnie őket s ellenőriznie a körvonalakat körös-körül, másképpen nem tudja soha szobra körvonalait vagy valódi alakját jól meghatározni.

és ezt nevezik a szobrász szellemi erőfeszítésének, pedig ez mind csupa testi erőlködés. mert a szellemnek, akarom mondani az ítélőképességnek az ilyen profilon semmi dolga, hacsak az nem, hogy így profilban ellenőrizze a testrészek körvonalait, nem dudorodnak-e ki valahol túlságosan az izmok.

ez hát a szobrász megszokott munkamódszere, így hozza létre művét; és ezt a munkáját a testformák összes körvonalainak a minden irányból való helyes ismerete vezérli. azt mondja a szobrász, hogy ha valahol túl sokat vés le, azt már nem tudja kijavítani, mint ahogy a festő javítgat. azt mondom erre: ha tökéletes vagy művészetedben, a méretek ismeretében csak annyit vésztél volna le, amennyit kell, és nem többet; mert tudatlanságból hasogatod olyan rosszul, többet vagy kevesebbet, mint kellene.

de ezekről nem is beszélek, az ilyenek nem is mesterek, hanem csak márványpusztítók. a mesterek nem bízzák rá magukat csalóka szemmértékükre; próbálj csak egy egyenest két részre felosztani szemmértékkel, egyre-másra tévedésbe esel majd. számolnak ezzel a helyes ítéletük – csak a tudatlanok nem félnek soha –, és a testrészek összes hosszúsági, vastagsági és szélességi méretére folytonosan ügyelve haladnak előre; nem is faragnak le többet a kellenél.

a festő tíz különböző tényezőt vesz fontolóra, amelyekkel művét a befejezés felé vezérli; figyel a fényre, a sötétségre, a színre, a testre, az alakra, a helyzetre, a távolságra, a közelségre, a mozgásra és a nyugalomra a szobrásznak csupán a testtel, az alakkal, a helyzettel, a mozgással és a nyugalommal kell törődnie. sötétségre és világosságra semmi gondja, szobrainak a természet ezeket magától megadja; a színeknek nyoma sincs, a dolgok közeli vagy távoli volta is csak félig-meddig foglalkoztatja, csak a vonalperspektívát használja fel, de nem a színek távlatát: mert a színek a szemünktől való különböző távolságokban elváltoznak árnyalataikban meg körvonalaik és alakjuk felismerhető voltában.

tehát a szobrászat kevesebb elméleti fontolgatással jár, és ennek következtében kisebb szellemi erőfeszítést igényel, mint a festészet.